

Петренко Н.О.,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту,
Уманський національний університет садівництва

ІННОВАЦІЙНІ ОРІЄНТИРИ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

Петренко Н.О. Інноваційні орієнтири стратегічного розвитку аграрного сектору України. У ході проведеного дослідження виокремлено інноваційні напрями стратегічного розвитку аграрного сектору. Встановлено, що інновації слід упроваджувати за напрямками – від підвищення технічного рівня і зміни обсягу і структури виробництва до поліпшення його організації, раціоналізації праці та вдосконалення управління. Виокремлено фактори, що стримують інноваційний розвиток аграрної галузі. Розроблено Стратегію розвитку аграрного сектору Столичного економічного району, яка ґрунтується на прийнятті ефективних управлінських рішень, з урахуванням системного підходу та системного аналізу зовнішніх і внутрішніх факторів, які прямо або опосередковано впливають на стан аграрного сектору.

Ключові слова: інновація, стратегія, розвиток, аграрний сектор, район.

Петренко Н.А. Инновационные ориентиры стратегического развития аграрного сектора Украины. В ходе проведенного исследования выделены инновационные направления стратегического развития аграрного сектора. Установлено, что инновации следует внедрять по направлениям – от повышения технического уровня и изменения объема и структуры производства до улучшения его организации, рационализации труда и совершенствования управления. Выделены факторы, сдерживающие инновационное развитие аграрной отрасли. Разработана Стратегия развития аграрного сектора Столичного экономического района, основанная на принятии эффективных управленческих решений, с учетом системного подхода и системного анализа внешних и внутренних факторов, которые прямо или косвенно влияют на состояние аграрного сектора.

Ключевые слова: инновация, стратегия, развитие, аграрный сектор, район.

Petrenko N.A. Innovative benchmarks of strategic development of the agrarian sector of Ukraine. In the process research that was conducted we have been allocated innovative directions of strategic development the agrarian sector. It has been established that innovation should be introduced on directions – from raising the technical level and changes in the volume and production structure to improve his organization, rationalization of labor and improving and improving the governance. Allocated factors, which hold back innovative development of the agrarian sector. It was developed Strategy for the development of the agricultural sector for the Capital Economic Area, based on the adoption of effective management decisions, taking into account the systemic approach and system analysis external and internal factors, which, directly or indirectly, affect the state of the agrarian sector.

Key words: innovation, strategy, development, agricultural sector, region.

Постановка проблеми. Актуалізація питань щодо дослідження інноваційної діяльності в аграрному секторі зумовлена посиленням конкурентної боротьби на ринку сільськогосподарської продукції. Інтеграція України в міжнародний економічний простір, своєю чергою, також відіграла вагомий роль у необхідності формування інноваційної моделі розвитку аграрної сфери.

Інноваційна діяльність – це цілеспрямоване функціонування як індивідуального підприємства, так і галузі загалом щодо створення, впровадження у виробництво і просування на ринок

нових ефективних продуктів, товарів, послуг, науково-технологічних та організаційно-управлінських досягнень науково-технічного прогресу, які сприятимуть підвищенню ефективності діяльності та збільшенню прибутку. Структурні організаційні перетворення, динамічне економічне зростання і виведення економіки України на шлях сталого розвитку можливі лише за умови впровадження інноваційних процесів.

Питання розроблення та впровадження інноваційних форм стратегічного розвитку аграрного сектору України залишаються малодослідже-

ними, а тому вимагають подальших теоретико-практичних розвідок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання організації інноваційної діяльності аграрної сфери отримали своє висвітлення у наукових працях вітчизняних та зарубіжних науковців і практиків, серед яких: В. Александрова [5], М. Бабієнко [8], Ю. Бажал [5], М. Данько [5], О. Дацій [3], С. Дем'яненко [4], О. Жидяк [2], О. Кот [6], М. Кропивко [7], М. Кулаєць [8], О. Лапко [5], І. Одогюк [5], Т. Орлова [7]. У роботах цих авторів розглянуто теоретичні проблеми діяльності аграрних підприємств, проаналізовано соціально-економічні умови їх функціонування та визначено шляхи подальшого розвитку.

За високої позитивної оцінки наукових досліджень із указаної проблематики окремі аспекти управління та ефективності інноваційних технологій у діяльності аграрних підприємств України залишаються дискусійними та потребують комплексного наукового вивчення. Зокрема, невизначеними залишаються питання теоретико-методологічного характеру, пов'язані з розумінням особливості інноваційної діяльності та специфіки інноваційних технологій аграрних підприємств. Також варто зауважити, що недостатньо опрацьованими є питання пошуку оптимальної моделі інноваційного розвитку аграрних підприємств на регіональному рівні. За таких умов дослідження у сфері інноваційних аспектів стратегічного розвитку аграрного сектору України набувають особливої актуалізації та потребують теоретичного і практичного вирішення.

Формулювання цілей статті. Основним завданням дослідження є визначення інноваційних напрямів стратегічного розвитку аграрного сектору України на регіональному рівні та розроблення теоретико-практичних пропозицій щодо їх упровадження.

Виклад основного матеріалу. Розроблення стратегії – процес складний, особливо якщо йдеться не про конкретну організацію або підприємство, а про цілий регіон або галузь реального сектору економіки. Використовуючи зарубіжні, вітчизняні та регіональні розробки в галузі стратегічного планування та управління, у ході проведеного дослідження нам удалося сформулювати стратегію соціального та економічного розвитку аграрного сектору Столичного економічного району України. При цьому акцент було зроблено на застосуванні сучасних інноваційних теорій.

Інноваційний розвиток аграрного сектору економіки ми пов'язуємо з комплексним використанням наукоємних факторів виробництва, що визначають техніко-технологічну, фінансово-економічну й організаційно-управлінську діяльність для забез-

печення стійкої високої конкурентоспроможності кінцевої продукції аграрного сектору як на внутрішніх, так і на зовнішніх споживчих ринках.

Під час підготовки стратегії враховувалися як зовнішні умови перспективного регіонального розвитку, сформовані в рамках інноваційного сценарію, так і внутрішні чинники й умови розвитку району, поєднання яких із зовнішніми факторами визначають якісні та кількісні характеристики розвитку району на довгострокову перспективу.

Стратегія розвитку аграрного сектору виступає органічно вбудованою субстратегією в соціально-економічному розвитку Столичного економічного району. Вона розроблялася за спеціальним алгоритмом і була сформована з урахуванням різного роду факторів, зокрема геополітичного становища району, демографічної ситуації, наявності земельних ресурсів, природно-кліматичної зональності, розвиненості різних галузей реального сектору економіки, стану аграрного комплексу, інвестиційної привабливості, значення інноваційного потенціалу тощо.

Спираючись на здійснені прогнози і вироблені сценарії розвитку Столичного економічного району України на довгострокову перспективу до 2020 р., використовуючи методи імітаційного моделювання і вибору пріоритетів соціально-економічного розвитку, а також прийоми стратегічного менеджменту, нами було обрано стратегію інноваційного розвитку аграрного сектору.

Головними цілями інноваційної стратегії аграрного сектору району є:

- якісно новий розвиток і реалізація стимулів для ефективного виробництва сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства як матеріальної основи забезпечення економічного зростання аграрного сектору,
- підвищення якості життя сільського населення;
- досягнення продовольчої безпеки території та підвищення конкурентоспроможності кінцевої продукції.

Зважаючи на поставлену мету, в розвитку аграрного сектору району визначено такі завдання:

- залучення фінансових ресурсів великих інвесторів для реалізації високоефективних інвестицій в АПК;
- створення умов для підвищення конкурентоспроможності продукції, збереження і відтворення використовуваних сільським господарством природних ресурсів;
- сталий розвиток сільських територій, забезпечення зайнятості та підвищення рівня життя сільського населення;
- збільшення виробництва продукції на основі підвищення врожайності сільськогосподарських культур;

– підвищення рівнів споживання основних видів сільськогосподарської продукції та продовольства, їх доступності та екологічної безпеки для населення;

– поліпшення інституційного устрою аграрного виробництва шляхом підтримки розвитку великих форм (агрофірм, агрохолдингів) і малих форм господарювання;

– підвищення ролі факторів управління, інформатизації та науки у сталому розвитку сільськогосподарського виробництва [1].

Головна мета стратегії та її підцілі будуть досягатися шляхом послідовного і науково обґрунтованого вирішення стратегічних завдань і передусім за рахунок освоєння наукоємних інновацій [6, с. 58].

Координацію та моніторинг використання інновацій проводять відділи стратегічного планування й управління, що входять до складу обласних державних адміністрацій.

Стратегія передбачає розвиток сільського господарства на регіональному рівні за двома основними варіантами: інерційному та інноваційному.

Перший варіант передбачає інерційний розвиток із частковою технологічною та інноваційною модернізацією сільського господарства. Він почав реалізовуватися в 2015 р. і може тривати до 2020 р. [1].

Інерційний варіант можливий за умов пролонгації тенденцій скорочення посівних площ і поголів'я худоби, збереження значної залежності району від імпорту продовольства. Такий варіант включає пріоритетні напрямки: поширення, але в обмежених масштабах, ресурсозберігаючих технологій; упровадження у виробництво в низці областей району високоврожайних сортів сільськогосподарських культур; застосування високоякісних мінеральних добрив та ефективних засобів захисту рослин від шкідників і хвороб тощо.

Даний стратегічний варіант ми пов'язуємо з переходом від відновлювального до інвестиційного зростання. Реалізація такого сценарію дасть змогу забезпечити часткове імпортозаміщення, а також підвищення (хоча й незначне) рівня пріоритетності аграрного сектору економіки.

Загалом перший варіант не забезпечує значного поліпшення рівня життя, хоча частка сільського населення з доходами нижче прожиткового мінімуму за інерційним варіантом трохи зменшиться.

Інноваційний варіант відрізняється від попереднього варіанту значним посиленням інноваційних факторів, які повинні охопити в системному вигляді всі суб'єкти аграрного сектору та включає в оптимальній комбінації нововведення виробничо-технологічного, організаційно-управлінського та економіко-екологічного характеру.

Інноваційний варіант розвитку агросфери передбачає вихід на якісно новий технологічний

рівень виробництва, що стимулюється масштабним залученням у галузь інвестиційних коштів. Передбачалося збільшити обсяги інвестицій в основний капітал сільського господарства по Столичному економічному району до 2020 р. в чотири рази порівняно з рівнем 2015 р. Зростання обсягів інвестицій до 2020 р. становитиме 5,8 рази [3, с. 66]. Такий сценарій передбачає також ослаблення інфраструктурних обмежень, формування нових ринків збуту, поліпшення рівня життя сільського населення, вирішення життєво необхідних проблем молодих фахівців, які приїждять працювати в село. Для виробників району відкриваються нові можливості освоєння ринків на основі розроблених інноваційних технологій виробництва.

Інноваційно орієнтована стратегія передбачає в окремих сферах АПК використання нововведень та інновацій.

Слід зауважити, що до нововведень ми відносимо поліпшуючі та раціоналізуючі зміни, що охоплюють увесь перелік робіт і результатів інноваційної діяльності всередині агропідприємства за функціональними сферами діяльності, а також за напрямками – від підвищення технічного рівня і зміни обсягу і структури виробництва до поліпшення його організації, раціоналізації праці та вдосконалення управління.

Нововведення втілюються в інновації на етапах їх створення (тобто в процесі проведення прикладних досліджень та здійснення дослідних робіт) та в інновації на етапах освоєння, виробництва, маркетингу та збуту.

Особливістю даної стратегії є те, що вона передбачає формування та розвиток інтегрованих інноваційних структур, зокрема: агротехнопарків, (наприклад, «Агротехнопарк» м. Київ та Рокитнянський агротехнопарк); науково-освітніх центрів (НОЦ) при Міністерстві аграрної політики та продовольства України; навчально-наукових-виробничих комплексів, що діють на базі аграрних ВНЗ; центрів моніторингу соціально-трудої сфери; інформаційно-консультаційних центрів тощо.

Під час розроблення цієї стратегії виявлено фактори, що стримують інноваційний розвиток аграрної галузі, серед них:

– відсутність чітко сформованих державних механізмів, що сприяють розвитку інноваційних процесів в аграрному секторі;

– відсутність механізмів, що стимулюють капіталовкладення та інвестиції в нові розробки, модернізацію виробництва та передові технології;

– лише частково вирішено проблеми інвестиційного забезпечення галузі, формування системи захисту прав на інтелектуальну власність, створення об'єктів інноваційної інфраструктури в агровишах та науково-дослідних установах, орга-

нізації та роботи служб моніторингу потреб аграрного ринку в тих чи інших наукових розробках;

– повільними темпами відбувається розвиток державно-приватного партнерства, оскільки не виконуються три основні умови ведення бізнесу: забезпечення прибутковості, гарантії повернення інвестицій, наявність чіткої законодавчої бази.

Методологічно стратегічне планування розвитку аграрного сектору нами пропонується будувати на основі довгострокових прогнозів:

– економічного (оцінка обсягів виробництва, чисельності зайнятих, ступеня впливу окремих виробничих факторів на збільшення виробництва кінцевої продукції, визначення ефективності інвестицій та капітальних вкладень);

– науково-технічного (визначення техніко-економічних параметрів нових видів матеріально-технічних ресурсів, виробничих фондів, нових технологій виробництва сільськогосподарських продуктів або окремих елементів цього процесу);

– соціально-демографічного (демографічної ситуації, динаміки руху трудових ресурсів, виділення спонукальних мотивів цього руху);

– екологічного (оцінка земельного фонду, можливостей залучення в господарський обіг нових земель, методів боротьби з ерозією і виснаженням ґрунтів, визначення господарських запасів води, шкоди народному господарству від постійного водоспоживання, масового використання хімічних препаратів).

З урахуванням результатів прогнозування встановлюються цілі реалізації стратегії аграрного сектору. Головний цільовий орієнтир комплексного стратегічного розвитку аграрного сектору регіону полягає у підвищенні ефективності функціонування цього сектору і вихід на траєкторію стійкого зростання.

Як методологічну основу під час розроблення інноваційної стратегії розвитку аграрного сектору регіону необхідно ухвалити системний підхід до регіону як соціально-економічного об'єкта та цілі, завдання, напрями, механізмами його розвитку. Повинні використовуватися територіальний і галузевий принципи: визначення цілей та прийняття відповідних управлінських рішень, формування цільових програм і побудова на цій основі галузевої політики. Територіальна стратегія розвитку аграрної сфери включає складники виробничої сфери, «людського капіталу» та інфраструктури.

Для вирішення проблеми вирівнювання темпів та рівнів розвитку аграрного сектору окремих форм господарювання в регіоні нами пропонується складання матриць у динаміці залежно від досягнутих результатів. Це дасть змогу:

– відстежити зміни у кожній формі господарювання;

– виявити території і галузі, здатні забезпечувати прискорений розвиток;

– сформувати список територіальних господарських одиниць, що найбільше потребують підтримки, тобто виділити територіальні інвестиційні пріоритети;

– визначити сферу надання підтримки та її характер.

Порядок розроблення Стратегії розвитку аграрного сектору представлено на рис. 1.

Запропонована Стратегія на відміну від комплексних планів та програм повинна стосуватися тільки забезпечення сталого розвитку території та галузі в конкурентному ринковому середовищі. Реалізація цих етапів має здійснюватися через прийняття ефективних управлінських рішень, що ґрунтуються на системному підході та системному аналізі зовнішніх і внутрішніх факторів,

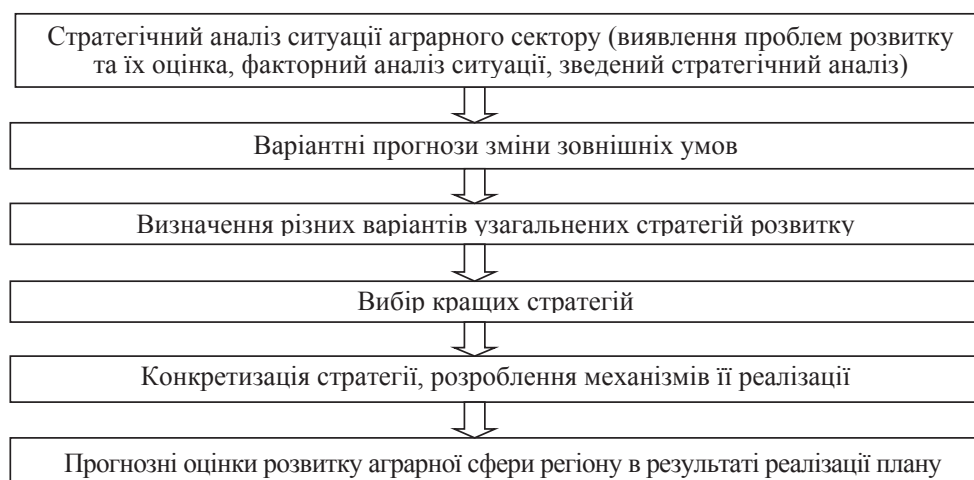

Рис. 1. Алгоритм розроблення Стратегії розвитку аграрного сектору

Джерело: авторська розробка

Рис. 2. Схема процесу розроблення Стратегії розвитку аграрного сектору Столичного економічного району

Джерело: авторська розробка

які прямо або опосередковано впливають на стан аграрного сектору.

На рис. 2 нами пропонується схема процесу розроблення інноваційної Стратегії розвитку аграрного сектору на рівні економічного району.

У ході дослідження нами розроблено модель механізму реалізації стратегічних напрямів розвитку аграрного сектору.

Розроблена модель реалізації інноваційної стратегії розвитку аграрного сектору являє собою багаторівневу систему програмних дій (рис. 3).

Висновки. У ході проведеного дослідження виокремлено інноваційні напрями стратегічного розвитку аграрного сектору. Встановлено, що інновації слід упроваджувати за напрямами –

від підвищення технічного рівня і зміни обсягу та структури виробництва до поліпшення його організації, раціоналізації праці й удосконалення управління.

Встановлено фактори, що стримують інноваційний розвиток аграрної галузі: відсутність чітко сформованих державних механізмів, що сприяють розвитку інноваційних процесів в аграрному секторі; відсутність механізмів, що стимулюють капіталовкладення та інвестиції в нові розробки, модернізацію виробництва та передові технології; наявні проблеми інвестиційного забезпечення галузі щодо формування системи захисту прав інтелектуальної власності; повільний темп розвитку державно-приватного партнерства.

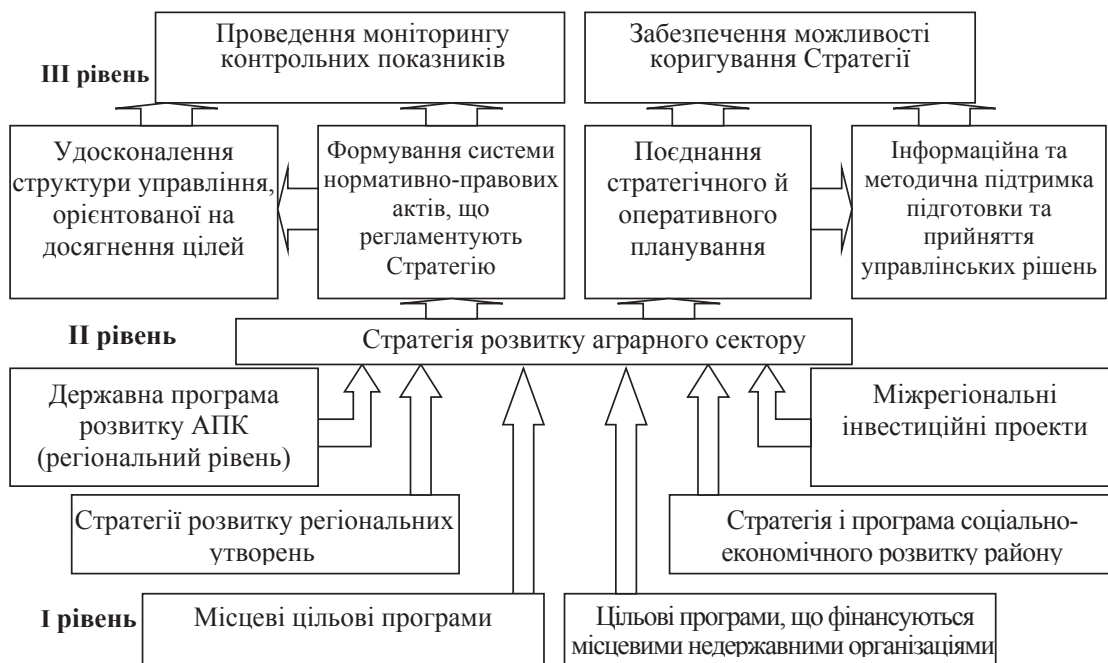

Рис. 3. Модель механізму реалізації стратегічних напрямів розвитку аграрного сектору

Джерело: авторська розробка

Нами розроблено Стратегію розвитку аграрного сектору Столичного економічного району, яка ґрунтується на прийнятті ефективних управлінських рішень, з урахуванням системного підходу та системного аналізу зовнішніх і внутрішніх факторів, які прямо або опосередковано впливають на стан аграрного сектору. Особливістю цієї стратегії є те, що вона передбачає формування та розвиток інтегрованих інноваційних структур, зокрема: агротехнопарків, науково-освітніх центрів; навчально-науково-виробничих комплексів; центрів моніторингу соціально-трудова сфери; інформаційно-консультаційних центрів тощо.

Теоретико-прикладним аспектом дослідження є розроблена модель механізму реалізації стратегічних напрямів розвитку аграрного сектору, яка може реалізуватися за умови дотримання програмних дій щодо практичного впровадження інновацій у місцеві та регіональні стратегії та плани розвитку.

Зважаючи на вищевикладене, подальші розвідки слід проводити в напрямі дослідження питань теоретико-методологічного характеру, що пов'язані розвитком та впровадженням інноваційних ідей та пропозицій для розвитку аграрних підприємств.

Список використаних джерел:

1. Указ Президента України про «Стратегію сталого розвитку «Україна-2020» від 12 січня 2015 р. № 5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#n10>.
2. Жидяк О.Р. Інноваційний розвиток підприємств аграрної сфери: регіональний аспект / О.Р. Жидяк // Економіка: реалії часу. – 2012. – № 2(3). – С. 165–168.
3. Дацій О.І. Фінансове забезпечення інновацій в агропромисловому комплексі України / О.І. Дацій // Проблеми інвестиційно-інноваційного розвитку. – 2011. – № 1. – С. 65–76.
4. Дем'яненко С.І. Інноваційне зростання – основа стабільності агропромислового комплексу / С.І. Дем'яненко // Наука та інновації. – 2005. – № 1. – С. 87–98.
5. Інноваційний розвиток економіки та напрямки його прискорення : наукова доповідь / Ю.М. Бажал, І.В. Одолюк, М.С. Данько [та ін.] ; ред. В.П. Александрова ; НАН України, Інститут економічного прогнозування. – К. : Ін-т науки. – 2008. – № 9. – С. 30–37.
6. Кот О.В. Теоретичні аспекти інноваційного розвитку аграрного сектору економіки та його організаційно-економічне забезпечення / О.В. Кот // Проблеми в аграрних формуваннях та його наслідки // Проблеми інвестиційно-інноваційного розвитку. – 2011. – № 1. – С. 57–63.
7. Кропивко М.Ф. Організаційні форми впровадження інновацій в агропромислове виробництво з використанням потенціалу аграрної науки / М.Ф. Кропивко, Т.С. Орлова // Економіка АПК. – 2007. – № 7. – С. 11–18.
8. Кулаєць М.М. Інноваційна діяльність в агропромисловому виробництві України / М.М. Кулаєць, М.Ф. Бабієнко // Економіка АПК. – 2010. – № 6. – С. 113–119.